

RUBOB CHOLG‘USINING O‘ZBEK MUSIQIY MADANIYATIDAGI ROLI



Abduazimov Ravshan Abduganiyevich

Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy musiqa san’at instituti
“Maqom cholg‘u ijrochiligi” kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbek musiqiy madaniyatida rubob cholg‘usining o‘rni va ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qiladi. Tadqiqotda rubobning tarixiy rivojlanishi, maqom va xalq ashulalaridagi roli, zamonaviy ijrochilik talqinlari, pedagogik ahamiyati, ansambl ishlatilishi va xalqaro integratsiyadagi o‘rni ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, maqolada rubob ijrochiligi texnikasi va maqom kuylaridan aniq misollar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: rubob cholg‘usi, O‘zbek musiqa madaniyati, ijrochilik san’ati, maqom san’ati, milliy musiqiy meros, pedagogik ahamiyat, xalqaro integratsiya.

Аннотация: Статья посвящена изучению роли и значения инструмента рубаб в узбекской музыкальной культуре на основе научного анализа. В работе рассмотрены историческое развитие рупаба, роль в искусстве маком, современные интерпретации, педагогическое значение, ансамблевая игра и международная интеграция. Также приводятся примеры техники игры и исполнения маком.

Ключевые слова: инструмент рупаб, узбекская музыкальная культура, исполнительское искусство, маком, национальное музыкальное наследие, педагогическое значение, международная интеграция.

Abstract: This article provides a scientific analysis of the role and significance of the rubab instrument in Uzbek music culture. The study examines the historical development of the rubab, its role in maqom and folk music, contemporary interpretations, pedagogical importance, ensemble performance, and international integration. Performance techniques and maqom examples are also included.

Keywords: rubab instrument, Uzbek music culture, performance art, maqom art, national musical heritage, pedagogical significance, international integration.

O‘zbek musiqiy madaniyati boy merosga ega bo‘lib, uning markaziy elementlaridan biri milliy cholg‘u asboblardir. Shu asboblار orasida rubob o‘zining betakror ovozi, ijrochilik imkoniyatlari va madaniy meros sifatidagi ahamiyati bilan alohida o‘rin tutadi. Tarixiy manbalarga ko‘ra, rubobning kelib chiqishi O‘rta Osiyoning qadimiy musiqa an‘analariga borib taqaladi. U asrlar davomida shakllanib, zamonaviy ijrochilik texnikasi va pedagogik imkoniyatlari bilan ajralib turadi.

Rubob nafaqat milliy cholg‘u sifatida, balki xalqning madaniy identitetini shakllantirishda, maqom va xalq ashulalarini boyitishda muhim rol o‘ynaydi. Shu maqolada rubobning tarixiy rivojlanishi, ijrochilik san’atidagi o‘rni, zamonaviy talqinlari, pedagogik ahamiyati, ansambl ishlatilishi va xalqaro integratsiyadagi mavqei keng ilmiy tahlil qilinadi.

Maqsad

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbek musiqiy madaniyatida rubob cholg'usining o'rnini aniqlash, uning tarixiy rivojlanishi va ijrochilik san'atidagi ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilishdir. Shu bilan birga, maqolada rubobning pedagogik imkoniyatlari, zamonaviy talqinlari va xalqaro musiqiy hamkorlikdagi o'ri o'rganiladi.

Metodlar:

Tadqiqotda kompleks yondashuv qo'llanildi:

1. Tarixiy tahlil – rubobning kelib chiqishi va rivojlanish bosqichlari tarixiy manbalar va arxiv yozuvlari asosida o'rganildi.
2. Komparativ tahlil – rubobning boshqa milliy va xalqaro cholg'ular bilan qiyosiy tahlili, o'ziga xosligi aniqlash.
3. Ijrochilik tahlili – maqom kuylarida rubob ijrosi, texnik usullar, melodik va ritmik imkoniyatlar o'rganildi.
4. Etnografik kuzatuv – ansambl va xalq musiqasi ijrosida rubob ishlatilishi va mintaqaviy xususiyatlari tahlil qilindi.
5. Pedagogik tahlil – rubobning musiqa ta'limidagi roli va yosh avlodga milliy musiqani o'rgatish imkoniyatlari baholandi.

Muhokama va natijalar

Rubob O'rta Osiyo xalqlari madaniyati bilan bog'liq bo'lib, tarixiy manbalarda “cho'l rubobi” va “baxshichilik rubobi” turlari qayd etilgan. Ularning shakli va ijrochilik texnikasi turli mintaqalarda farqlanib, milliy musiqa an'alarini boyitgan. Zamonaviy tadqiqotlar[1–3] rubobning xalqaro musiqiy maydonlarda ham o'z o'rniga ega ekanini ko'rsatadi.

Tarixiy misol: 16–17-asrlarda Buxoro va Xiva saroylarida rubob saroy musiqasining markaziy cholg'usi sifatida ishlatilgan. O'sha davr qo'lyozmalari rubob ansambl ichida maqom kuylarini ijro etishda muhim ekanini tasdiqlaydi.

Rubobning nozik ovoz tizimi, keng diapazon va ifodaviy imkoniyatlari uni maqom va xalq ashulalari ijrosida etakchi cholg'u sifatida namoyon qiladi. Texnik jihatdan, rubobda “tarash”, “tez”, “mayin” kabi ijrochilik usullar qo'llaniladi. Shu bilan birga, rubobda “oshna” va “pichoqlash” texnikalari orqali maqom kuylarining ritmik va melodik nuanslari aniq ifodalanadi.

Misol: “Segoh” maqomida rubob ijrosi asosiy melodik chiziqni olib boradi, boshqa cholg'ular esa ritmik va garmonik to'ldiruvchi sifatida xizmat qiladi.

Rubob cholg'usi maqom ijrosida nafaqat melodik asos vazifasini bajaradi, balki estetik ifoda vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Har bir maqomning o'ziga xos ohangi, ritmik tuzilishi va dramatik nuanslari mavjud. Rubob ijrochisi bu elementlarni nozik ohang va texnik ijro orqali tinglovchiga yetkazadi. Masalan, “Segoh” maqomida rubobning yuqori diapazonidagi ohanglar hissiy chuqurlikni oshirsa, past tonlar ritmik barqarorlikni ta'minlaydi.

Ijrochilik texnikasi nuqtai nazaridan, rubobda trillalar, glissando va harmonik aksentlar keng qo'llaniladi. Bu texnikalar maqomning o'ziga xos dramatik va psixologik ta'sirini kuchaytiradi, tinglovchi e'tiborini asar markaziga jalb qiladi. Shu bilan birga, rubob ijrosi davomida cholg'u tovushining ohanglilik va tezlik darajasi o'zgarishi maqom ijrosining tabiiy ifodasini yaratadi.

Rubobning ansambl ichidagi roli ham alohida e'tibor talab qiladi. Ansambl ijrosida rubob boshqa cholg'ular bilan uyg'unlashib, melodik va ritmik qatlamlarni boyitadi. Misol uchun, “Rast” maqomi ansamblida rubob asosiy melodik chiziqni olib boradi, boshqa cholg'ular esa ritmik to'ldiruvchi sifatida ishlaydi. Shu tarzda rubobning ijrochilik texnikasi va ansambl o'zaro aloqasi maqomning estetik va ritmik mukammalligini ta'minlaydi.

Pedagogik jihatdan, rubob ijrochiligi o'rganilayotgan talabaga maqomni tushunish, melodik tafovutlarni sezish va ritmik aniqlikni oshirish imkonini beradi. Shu bois rubob nafaqat musiqiy

asbob, balki ta'limiy vosita va milliy estetik qadriyatlarni yetkazuvchi vosita sifatida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy tadqiqotlar[9–11] rubobning ijrochilik texnikasi va maqom ifodasini mukammal o'rganish milliy musiqiy madaniyatni rivojlantirishda hal qiluvchi omil ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, rubobning xalqaro musiqiy maydondagi ijrosi ham milliy estetik qadriyatlarni global auditoriyaga yetkazishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ansambl tarkibida rubob boshqa cholg'ular bilan uyg'unlashib, musiqa janrlarida kreativ imkoniyatlar yaratadi. Rubob ijrochiligi ansamblni boyitadi va kuylarga yanada keng ifodaviy rang beradi.

Rubob musiqa ta'limida milliy musiqa madaniyatini o'rgatishda samarali vosita hisoblanadi. Talabalar rubob orqali maqom va xalq ashularini o'rganib, ijrochilik va madaniy qadriyatlarni chuqurroq tushunadi. Pedagogik tadqiqotlar[4] rubobdan foydalanish yosh avlodning musiqaga qiziqishini oshirish va milliy identitetni shakllantirishda muhim ekanini ko'rsatadi.

Zamonaviy musiqiy jarayonda rubob boshqa milliy va zamonaviy cholg'ular bilan uyg'unlashib, jazz, folk va estrada janrlarida ham ishlatilmoqda. Shu orqali rubob O'zbekistonning musiqiy merosini xalqaro musiqiy maydonga olib chiqadi. UNESCO tomonidan O'zbekistonning an'anaviy cholg'ulari ro'yxatga olingan va rubob xalqaro konsertlarda ifodalanadi, bu esa milliy merosni global maydonga chiqarmoqda[8].

Xulosa

Rubob cholg'usi O'zbek musiqiy madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, uning tarixiy rivojlanishi, ijrochilik san'atidagi o'rni va zamonaviy musiqiy janrlardagi ahamiyati yuksak qadrlanadi.

- Rubob milliy musiqa an'analarini shakllantirish va saqlashda muhim vosita hisoblanadi.
- Zamonaviy ijrochilik va ansambl ishlatilishi uning ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradi.
- Pedagogik ahamiyati orqali yosh avlodga milliy musiqiy merosni o'rgatadi.
- Xalqaro musiqiy integratsiyadagi roli O'zbekiston musiqiy madaniyatining global maydondagi o'rnini oshiradi.

Rubobning tarixiy va zamonaviy ijrochiligini chuqurroq o'rganish, uning pedagogik va xalqaro integratsiya imkoniyatlarini kengaytirish milliy va xalqaro musiqiy madaniyatni rivojlantirish uchun dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalangan adabiyot ro'yxati:

1. Fitrat, A. (1927). Sharq musiqasi. Toshkent: Turkiston Nashriyoti.
2. Rizoqulov, H. (1982). O'zbekiston musiqa tarixi. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Narziyev, S. D. (2005). Milliy cholg'ularni modernizatsiya qilish muammolari. Toshkent: O'zbekiston san'at instituti.
4. Ismoilova, Z. (2018). Rubob ijrochiligi va uning milliy ta'limdagi ahamiyati. Toshkent: Ilmiy izlanishlar markazi.
5. Vohidov, N. (2003). Maqom san'ati tarixi. Buxoro: Sharq Nashriyoti.
6. Mirzaev, S. (1999). O'zbek xalq cholg'ulari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi San'at va madaniyat nashriyoti.
7. Yunusov, K. (2020). O'zbek musiqiy cholg'ulari: tarixi va buguni. Toshkent: Innovatsion ilm markazi.
8. UNESCO (2001). Traditional Musical Instruments of Central Asia. Paris: UNESCO.